

Жороева А.Р.

БӨТӨН ТИЛДҮҮ МЕКТЕПТЕРДЕ КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУНУН КЭЭ БИР МАСЕЛЕЛЕРИ

Жороева А.Р.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ОБУЧЕНИЯ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА В ИНОЯЗЫЧНЫХ ШКОЛАХ

A.R. Zhoroeva

ON SOME ISSUES OF THE FOREIGN LANGUAGE OF THE KYRGYZ LANGUAGES TEACHING SCHOOL

УДК: 82.08.081

Макалада мамлекеттик тил- кыргыз тилинин бөтөн тилдүү мектептерде окутуудагы кээ бир маселелери жана калыптанышы, анын практикалык мааниси, сүйлөө речин өнүктүрүү, эркин пикир алышууга көнүктүрүү, жазуу жана оозеки сабаттуулугун жөнгө салуу жөнүндө каралган.

Негизги сөздөр: кыргыз тили, бөтөн тил, билим берүү, стандарт, компетенттүүлүк, окутуу, үйрөтүү

В статье рассматриваются некоторые вопросы иноязычных школ, изучают язык и формирование его речи, важность практического развития навыков и адаптации к свободному общению, письменные и устные расчеты грамотности.

Ключевые слова: киргизский язык, иностранный язык, образование, стандарт, компетенция, обучение, научить

The article examines some issues of foreign-language schools studying the language and the formation of his speech, the importance of practical development of skills and adaptation to free communication, written and oral calculation of literacy.

Key words: Kyrgyz languages, foreign languages, education, standard, competence, trained, teach

Дегеле улуттук эне тилибиз менен адабият-тыбызды окутуу методикасы жаш илим десек жаңылышпайбыз.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тил Мыйзамынын кабыл алынышы менен улуттук мектептерде кыргыз тилин жана адабиятын окутуу жагы көптөгөн маселелерди жаратты. Учурдагы адистердин жетпегендиги, ошондой эле окуучулар үчүн окуу китептеринин, мугалимдерге окуу-усулдук колдонмолордун жоктугу мамлекеттик тилди өнүктүрүүгө кедергесин тийгизди. Ошентсе да, учурдагы кыргыз тили жана адабияты мугалимдери бул көйгөйлөрдү чечүүгө ар тараптуу аракет жасашууда.

Мезгил өтүп, коом өзгөргөн сайын мамлекеттик тилге өзгөчө көңүл бөлүнүп, бөтөн аудиторияга мамлекеттик тилди окутуу курч коюлуп жатат. Бүгүнкү күндө бул маселе оң жагына чечилип, мамлекеттик тилди өркүндөтүүгө мамлекет тарабынан да камкордуктар көрүлгөн. Окуу китептери жазылып билим берүүнүн стандартынын негизинде «Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин 5-9, 10-11-класстары үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарты» (Бишкек, 2011) иштелип чыгып, окуу орус, өзбек тилдеринде жүр-

гүзүлгөн мектептерде кыргыз тилин окуп үйрөнүүнүн концепциялары (С.К.Рыспаев, Бишкек 2010) каралып кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык практикалык бир топ маселелери чечилүүдө. Тажрыйбалуу мугалимдер, окумуштуулар тарабынан окуу-усулдук колдонмолор жазылып, пайдаланууга берилди.

Бирок, дагы да болсо окуу-усулдук колдонмолордун аздыгы бул маселени кайрадан жандандырууга багыттайт. Анткени ааламдашуу алкагында билим берүүнүн ар кандай ыкмалары тездик менен өсүп жаткандыгы, окуучулардын жадатмалуу сабакка кызыкпай калгандыгы- бүгүнкү күндөгү оор көйгөйлөрдүн бири. Ошондуктан, мугалимге тилде тилдик өзгөчүлүктөрдү үйрөнүүдө адабий чыгармаларды аз убакыт ичинде окуучуларга жеткире алуусуна усулдук жардамдар зарыл.

Кыргыз тили - Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал коомдук жашоонун ар кайсы: саясий, социалдык жана маданият сфераларында интеграциялык жана консолидациялоо функцияларды аткарат. Сөзсүз өтүлүүчү предмет катары кыргыз тили бардык жалпы билим берүүчү жана жогорку окуу жайларында өтүлөт. Мамлекеттик тилде сүйлөшүү жалпы билим берүү мектептин бүтүрүүчүсүнө өзүнүн өлкөсүнүн ийгиликтүү жана активдүү жараны болушуна мүмкүнчүлүк берет. Ошол эле учурда традициялык окутуу мамлекеттик тилди тил система катары окутууга багытталган жана коммуникациялык машыгууга көңүл аз бурулган

[1. 3-бет]. (Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү 5-9, 10-11-класстары үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарт- Бишкек, 2011-ж.)

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө эмнелерге көңүл бөлүнүүгө тийиш?

Албетте, кыргыз тилин үйрөтүү - тилдерди үйрөтүүнүн дүйнөдө сыналган алгылыктуу методдоруна таянылмачы. Алардагы методологиялык жоболорду эске алуу менен, кыргыз тилин окутуунун багыттарын окумуштуулар төмөндөгүдөй бөлүп көрсөтүшкөн:

- Кыргыз тилин республикабызда жашап жаткан түрдүү улуттун өкүлдөрүнүн коомдук жайларда өз ара карым-катышынын куралы катары

үйрөтүү; мында окуу материалдарын жаттатып үйрөтпөй, практикалык негизде, сүйлөшүү аркылуу- сүйлөшүүгө жана кырдаалдарга ылайык пикир алыша билүүгө машыктыруу айрыкча көңүлгө алынат.

- Кыргыз тилин республикабыздагы ар бир улуттун өкүлдөрүнүн улуттук маданияттын таанып-билүүнүн каражатты катары үйрөтүү: мында дал ошондой окуу-дидактикалык материалдарды темага ылайык орундуу жана максаттуу колдонуу, бул шартка ылайык сабакты лингво өлкөтаануу багытында өткөрүү талап кылынат;
- Кыргыз тилин үйрөтүүдө класстагы ар бир баланын инсандык талаптарын эске алуу; мында балдардын инсандык мыкты сапаттарын кыргыз тилиндеги окуу материалдары аркылуу өнүктүрүүгө, жашап жаткан чөйрө менен мамилелешүү маданиятына көнүктүрүү [7. Кут билим, 08.02.13.]

Эгер кыргыз тилин окутууда ушундай методологиялык багыттарга таянсак, андай бул предметке жандуу мамиле жасаган болобуз. Башкача айтканда кыргыз тилин окутуу эмес, кыргыз тилин үйрөтүү багытында сабакты уюштурууга өтөбүз. Сабакта мугалим менен окуучунун көңүлү тилдик материалдарды турмуштук кырдаалдарга жараша колдоно билүүгө машыктырууга (окутуунун компетенттүүлүк багытына) бөлүнмөкчү.

Улуттук мектептерде кыргыз адабияты сабагын окутуу жагы эми гана жаңы изилденип жаткан илимий тармактардан болуп саналат. Анткени, мамлекеттик тилибизге статус берилген соң, тилди үйрөтүү маселелерине окумуштуулар, мугалимдер тарабынан көбүрөөк көңүл бөлүнүп адабият жаатына анча көңүл бөлүнбөй келди. Ошентсе да, чыгармачы мугалимдер адабиятты окуучуларга окутууну ар жактуу карай башташканын байкайбыз.

Мезгилинде өзбек мектептеринде кыргыз адабиятын окутууда окуу китептеринин жоктугу чоң көйгөйлөрдүн бири болгон, ошентсе да чыгармачы мугалимдер окуучу адабий чыгармаларды ар кандай формада окутуп келишкен. Учурда кыргыз тилин жана адабиятын орус, өзбек, тажик мектептеринде окутууда изилдөөчүлөрдүн көз карашында интерактивдүү усулдарды пайдалануу менен бир топ алгылыктуу жолго коюлган делет. Алсак кыргыз тили боюнча предметтик стандартта билим берүү процессин уюштурууда

1. Топтук усулдар (акыл чабуулу, чакан топтордо иштөө, курак ж.б)

2. Оюндар (окутуп-үйрөтүүчү, сюжеттик-ролдук оюндар)

3. Чийме уюштургучтар (Э.Венндин диаграммасы, кластер, ж.б)

4. Талаш- тартыштын ар кыл түрлөрү (позиция, пикирлер шкаласы) каралган. [1.]

Ал эми окуу планында окуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз тили 2013-14-окуу жылындагы мугалимдердин август кеңешмесинде каралган методикалык сунуш-

тардын негизинде өткөн жылдын планына жараша жүргүзүлгөн. Тактап айтканда окуу предметти 1-класстан 11- класска чейин ар бир класста жумасына 3 сааттан, жыл бою 103 сааттан окутуулат. [7] Демек, байкалып тургандай, аталган окуу планында кыргыз тили сабагын талаптагыдай жүргүзүү максатында бир катар класстардын окуу сааттары көбөйтүлгөн. Мунун өзү- кыргыз тилин мамлекеттик тил катары окуп - үйрөнүүнү колдоо, Мамлекеттик тил мыйзамын турмушка ашыруу боюнча иш чараларды аткарууга көмөктөшүү, анын кадыр-баркын көтөрүү, беделин чыңдоо экендиги талашсыз.

Ошентсе да, окутуу бөтөн тилдердеги мектептерде кыргыз тилине салыштырмалуу кыргыз адабиятын окутуу бир топ кыйынчылыктарга, баш аламандыкка дуушар болгондугун учкай айта кетпесек болбойт. Албетте, өткөн тарыхыбызга кайрылсак, 1989-жылдардан баштап кыргыз тилин алгач өзүн эле жалгыз окутуп келишкен эмеспи. Кийин кечинен болсо да он чакты жылдардан кийин кыргыз адабияты окутуула баштады. Ага атайын саат бөлүнүп, алгач мугалимдер ар кайсы көркөм чыгарманы окутуп келишкен. Демек, алгач бөтөн тилдүү мектептерде кыргыз тилин, өзгөчө адабиятын окутуу бир топ кыйынчылыктарга дуушар болгондугу бизге маалым.

Ал эми бүгүнкү күндө адабиятты окутуу багытынын алдында да бир топ олуттуу проблемалар бар. Окумуштуулардын иликтөөлөрү боюнча да жана биздин баамыбызда да буларга төмөнкүлөр; көркөм чыгармаларды окууга болгон окуучулардын кызыгуусун жаратуу; окурмандык таасирге таянуу аркылуу окуучулардын окурмандык активдүүлүгүн ойготуу, окурмандык маданиятын жана көркөм табиттери менен эстетикалык табиттерин өркүндөтүү; кандай улуттук жалпы адамзаттык көркөм баалуулугунун маанисин сездирүү; сабактын түрдүү формаларын уюштуруу жана окутуу методдорун замандын жана гармоникалуу өнүккөн адамды калыптандыруу кирет. [8]

Окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептерде төмөндөгү окуу китептери колдонуларын атайын кайра белгилеп көрсөткүм келди. Алар төмөнкүлөр:

«Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 5-класстары үчүн (авторлору: Мусаев А., Үсөналиев Т.) Бишкек, 2012-ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 6-класстары үчүн (автору Үсөналиев Т.) Бишкек, 2003-2006-ж.ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 7-класстары үчүн (авторлору: Оморова А., Султанбекова Б.) Бишкек, 2012-ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 8-класстары үчүн (авторлору: Исакова Д. Жаркынбаева, М.) Бишкек, 2012-ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 9-класстары үчүн (авторлору: Досматова Д., Оморова А.) Бишкек, 2012-ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 10-класстары үчүн

(автор: Исаева В., Жээнтаева К.) Бишкек, 2012-ж., «Кыргыз адабияты» окутуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептердин 11-класстары үчүн (авторлору: Исакова Д., Ботбаева Г.) Бишкек, 2012-ж.

Мектепте кыргыз тилин окутуу максаты ал тилде күндөлүк турмуш-тиричиликтин түрдүү чөйрөсүндө сүйлөшө билүүгө ээ кылууга багытталгандыктан, окутуунун практикалык максатын биринчи планга алып чыгабыз.

Демек, кыргыз тилин орус, өзбек, тажик мектептеринде окутуунун практикалык максаты, жогоруда айтылгандай, бала мектепти бүтүрүп чыкканда жашаган чөйрөсүндө, түрдүү турмуштук кырдаалдарда кыргызча баарлаша билүүгө көнүктүрүү болуп саналат. Сабакта өздөштүргөн ар бир сөз, сүйлөм, грамматикалык каражаттар, окуучунун өз алдынча ой пикирин билдире алуусунун зарыл каражаттары болушу, а сабактын мазмунун болсо баланын көз карашы, турмушу, ой жоруусу, аларга мүнөздүү иш аракеттер жөнүндөгү маалыматтар түзүүсү керек. Мындай маалыматта оозеки да, жазуу түрүндө да берилет, анткени окуучу бул багыттарда оозеки да, жазуу түрүндө да сабаттуулукка ээ болууга тийиш.

Адабияттар:

1. Осмонова П., Рысбаев С., Оморова А. Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлүүчү мектептердин 5-9, 10-11-класстары үчүн кыргыз тили боюнча предметтик стандарт (Бишкек шаары, 2011-ж.)
2. Б.Байтикова Өзбек мектептеринде кыргыз адабиятын окутуунун жолдору (Ош, 2014-ж.)
3. Рысбаев С.К. Окуу орус, өзбек тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз тилин окуп үйрөнүүнүн концепциясы. Б., 2010, 3-декабрь
4. Рысбаев С.К. Орус мектептерде кыргыз тилин окутуунун проблемасы. Б., 2012-ж.
5. Рысбаев С.К. Кеп маданияты өзбек мектептеринде окутуу. Ош, 2002-ж.
6. Рысбаев С.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык практикалык маселелери. Монография. 2011-ж.
7. Рысбаев С.К., Б.Абдухамидова. 2013-14-окуу жылындагы мугалимдердин август кеңештерине карата орус, өзбек, тажик тилдеринде окуган мектептер үчүн кыргыз тили, адабиятын окутуу боюнча методикалык сунуштар (Кут билим 2013-ж. август)
8. Момуналиев С. Кыргыз орто мектептеринде лирикалык чыгармаларды окутуунун педагогикалык методикалык негиздери. Педагогикалык илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын авторефераты – Б. 2011.

Рецензент: к.п.н., доцент Раимбердиева З.